

JEAN GENET’NİN
“HİZMETÇİLER”
ADLI OYUNUNDAKİ
“SOLANGE”
ROLÜNE ÇALIŞMA SÜRECİ

SANEM ÖGE

2009

T.C.
KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ

JEAN GENET’NİN
“HİZMETÇİLER”
ADLI OYUNUNDAKİ
“SOLANGE”
ROLÜNE ÇALIŞMA SÜRECİ

SANEM ÖGE

S.B.E. Film ve Drama Yüksek Lisans Programında Hazırlanan

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanları: Müge Gürman - Doç. Dr. Çetin Sarıkartal

2009

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
GİRİŞ.....	1
1. YAZAR: JEAN GENET.....	3
1.1. Yaşamı ve Eserleri.....	3
1.2. Tiyatro Anlayışı.....	6
2. OYUN: TEORİ VE UYGULAMA.....	7
2.1. Oyunun Konusu.....	7
2.2. Oyunun Çözümlemesi ve Uygulaması.....	9
2.2.1. Papin Kardeşler.....	9
2.2.2. Çözümleme ve Uygulama.....	10
2.3. Kavramlar.....	21
2.4. Karakterler.....	29
3. SONUÇ.....	32
4. KAYNAKÇA.....	34

TEŞEKKÜR

Kendisiyle hem hoca hem de yönetmen olarak çalışma fırsatını bulduğum için çok mutlu olduğum ve şanslı hissettiğim, bize güvenip bizimle yola çıkmaktan korkmadığı ve kendisiyle çalışma fırsatını tanıdığı için minnet duyduğum hocam ve yönetmenim Müge GÜRMAN'a; Kadir Has Üniversitesi'nde Film ve Drama Bölümü'nü kurup bütün bu hocalarımla ve kendisiyle tanışmama fırsat verdiği ve oyuna çalışma sürecinde desteklerini ve en önemlisi de sabrını eksik etmediği için Doç. Dr. Çetin SARIKARTAL'a; eğitim sürecimiz içinde yıllar sonra Cekhov'a ve Stanislavski'ye tekrar bakıp anlamamı, daha da önemlisi hiç ummadığım bir şekilde sevmemi sağlayan hocam Tilbe SARAN'a; grotesk üslubu olduğundan daha da eğlenceli hale getiren, daha iyi anlayıp öğrenmemi sağlayan, her moralim çöktüğünde sırtımı sıvazlayıp güç veren hocam Ayşenil ŞAMLIOĞLU'na; kamera karşısı oyunculuk konusunda bize çok değerli ipuçları veren ve projemize sahne bulmak konusunda yardımlarını eksik etmeyen hocamız Ezel AKAY'a; bu proje boyunca sırtımı güvenle yasladığım, bu projeye benim kadar coşku ve sabırla sarıldığı için minnet duyduğum, sahnede birlikte çalışmaktan her zaman çok zevk aldığım rol arkadaşım Sezin BOZACI'ya; projemizi sahneleme aşamasında sonsuz emeği geçen, hem maddi hem manevi yardımlarını hiç eksik etmeyen, o olmasa böyle bir proje çıkaramayacağımızı düşündüğüm dekor ve kostüm tasarımcısı arkadaşım Başak ÖZDOĞAN'a; projemizin görsel iletişim tasarımını başarıyla üstlenen, bulduğu her fırsatta yardımını esirgemeyen Behiç Alp AYTEKİN'e; sahneleme aşamasında ses yönetimini başarıyla üstlenerek desteğini eksik etmeyen Ayşe BAYRAMOĞLU'na; aramıza sonradan katılıp oyunu tamamlamamıza yardım eden oyuncu arkadaşım Alper SALDIRAN'a; uzun ve meşakkatli çalışma sürecimiz boyunca maddi manevi desteğini eksik etmeyen tüm dostlarıma, aileme ve eşime teşekkürler.

Sanem ÖGE

ÖZET

JEAN GENET’NİN “HİZMETÇİLER”

ADLI OYUNUNDAKİ “SOLANGE” KARAKTERİNE ÇALIŞMA SÜRECİ

Öge, Sanem

Film ve Drama Yüksek Lisans Programı (Oyunculuk)

Tez Danışmanı: Müge Gürman
Eş danışman: Doç.Dr. Çetin Sarıkartal

2009, 34 sayfa

Bu çalışmada; Film ve Drama Yüksek Lisans Programı’nda oyunculuk eğitimi gören Sanem Öge'nin “Hizmetçiler” adlı oyununa hazırlanış süreci ele alınmıştır. Hanımefendi karakterinin oyuna girdiği bölüm çalışma kapsamında değildir, varlığı sadece imgesel anlamda değerlendirilmiştir. Çalışma, performansa hazırlık süreci kapsamında yapılan metin ve karakter analizleriyle, uygulama esnasında yaşanan deneyimlerin aktarılmasını hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Hizmetçiler, Metin Analizi, Oyunculuk, Süreç Analizi, Dramaturgi, Deneyim.

ABSTRACT

THE PREPARATION PROCESS FOR THE ROLE
“SOLANGE” IN “THE MAIDS” WRITTEN BY
JEAN GENET

Öge, Sanem

MFA in Film and Drama

Supervisors: Müge Gürman – Dr. Çetin Sarıkartal

2009, 34 pages

In this project, Sanem Öge's (an acting student in the Film and Drama Graduate Program) process of preparation for the play "The Maids" by Jean Genet has been thoroughly studied. The part of the play in which the Mistress enters the stage is not included in the project; her participation in the play has only been researched as an image. The project aims at analysing the text and the characters in the play, and at identifying and defining the experiences that the actresses went through during both the preparation and the performance.

Key Words: The Maids, Textual Analysis, Acting, The Process Analysis, Dramaturgy, Experience

GİRİŞ

“Yazdıklarımı incelediğimde, içlerinde aşağılık olarak kabul edilen varlıkları, nesnelere, duyguları yeniden saygınlıklarına kavuşturmak için sabırla sürdürülmüş bir istek görüyorum,”¹ der Hırsızın Günlüğü isimli otobiyografik anlatısında Genet (sanırım Genet söz konusu olduğunda bütün eserlerinin otobiyografik unsurlar içerdiğini söyleyebiliriz). Aynı istek beni de oyunculuğa bağlayan ve bu proje kapsamında Genet ile birleştiren temel damarlardan biri olmuştur. Çünkü *Hizmetçiler* Genet’in yeniden saygınlığına kavuşturduğu bu kavramlardan biri ve kanımca belki de en başarılısı olmuştur.

Asağılık olandaki güzellik, çirkinin estetiği, kusurdaki kusursuzluk, insani zaafılar, oyunculuk yaşantım boyunca en ilgi duyduğum kavramlar olmuştur. Temelden insanı konu ve malzeme alan herhangi bir sanat dalının başka türlü büyüemeyeceğine dair sonsuz bir inancım vardır.

Hizmetçiler oyunu için yazdığı önsözde Fransız Varoluşçu yazar Jean-Paul Sartre her iki hizmetçiyi de genelgeçer toplum kaidelerine karşı duruşları dolayısıyla “ötekiler” olarak konumlandırır. Ancak bu 'ötekiler'in ilginç bir özelliği vardır: yalnızca 'Hanımefendi'ye karşı “öteki” olarak konumlanmamışlardır; aynı zamanda kendilerine göre de 'öteki'lerdir. Kanımca *Hizmetçiler*'i acıklı bir oyun, 20. yüzyılın en önemli tragediyalarından biri haline getiren de bu özelliği olmuştur. Sistem çarkları içinde acımasız sınıfsal hiyerarşiden mustarip ve ona karşı ayaklanmak isteyen bu iki hizmetçi, bunu yapmak için yine bu hiyerarşik yapının çarklarını kullanmaktan başka bir yol bulamazlar. *Hizmetçiler*, bu “ötekilik” kavramını “suç” kavramı ile de birleştirerek (zira “suçlu” ötekiler içinde en öteki olanlardan biridir) öyle ileri boyutlarda yansıtır ki, oyunun içindeki sınıfsal olarak üst konumda olan Hanımefendi karakteri bile bir “öteki” olmak istemektedir. Patriyarkal toplum tarafından kısıtlanan Hanımefendi, ötekiliğe sonsuz övgüler düzer. Cinselliğini kullanarak kocasını hapisten kurtarmak, Fransa'dan onunla birlikte kaçmak

¹Jean Genet, *Hırsızın Günlüğü*, çeviren: Yaşar Avunç, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2004, s. 96.

fantazileri kurar. Ötekiliğe duyulan bu istek öyle ötelere gider ki, hizmetçiler suç ve polis prosedürleri hakkında kendisinden üstün bilgilerini açığa vurduğunda onları kıskanmış görünür.

“Huzursuzluğum, kendi içimde hem kurban hem de suçlu rolünü üstlenmiş olmamdan ileri geliyor. Ne var ki, içimdeki kurbanı ve suçluyu geceleyin dışarı çıkarıyor, fırlatıyor, bir yerde birbirine kavuşturuyorum.”² İşte *Hizmetçiler* de böyle gecelerden birinde doğmuşa benzer. Zira kurban ve suçlu kavramları iki hizmetçinin bünyesinde birleşir. Beni Genet’de büyüleyen ikinci şey de bu oldu. Suçlu ve kurban ayrımının net bir biçimde yapılamadığı her nokta, her karakter, her olay, her eser beni son zamanlarda inanılmaz bir biçimde çeken şeylerden biri olmuştur. “Bu yaşamı olduğundan başka bir şey yapmaya hiçbir zaman çabalamadım; onu süslemek, gizlemek için uğraşmadım; tam tersine, onu tam pisliği ile ortaya koymak istedim ve en pis göstergeler benim için büyüklük göstergeleri oldular.”³

Bu rapor esnasında sık sık Genet’nin diğer eserlerinden alıntılar görülecektir. Bunun nedeni yazarın tüm eserlerinin neredeyse bütüncül tek bir ana temanın altında birleşmiş görünmesidir. Öyle ki, eserlerinden birini anlamak, diğerlerini anlamak için bir anahtardır. Bana öyle gelir ki, *Hizmetçiler*, *Hırsızın Günlüğü*’nde yer alan kavram ve motiflerin üç ana karakter bünyesinde ete bedene bürünmüş halidir adeta.

Sezin Bozacı ile birlikte ortaya çıkardığımız projemizde Claire, Solange ve Hanımefendi rollerinden yalnızca Claire ve Solange’ı içeren sahneler ele alınmıştır. Fakat tabii ki uygulamada böyle olsa da teoride ne Claire ne Solange ne de Hanımefendi birbirleri olmadan düşünülemez. Onlar birbirleriyle “birlikte” ve birbirlerine “karşın” var olan organik bir bütün gibidirler.

² Genet, *Hırsızın Günlüğü*, s. 17

³Genet, *Hırsızın Günlüğü*, s. 20

1. YAZAR: JEAN GENET

1.1. Yaşamı ve Eserleri

Jean Genet'nin hiçbir zaman uzağında kalmadığı yoksulluk, dışlanmışlık ve suçluluk kavramları çoğu oyun ve romanlarının ana fikrini oluşturmuştur. 1949'da yayımlanan *Hırsızın Günlüğü*, hayatının bir eşcinsel, fahişe, hırsız ve suçlu olarak geçirdiği gençlik yılları hakkında epiyi ipucu veren yarı-otobiyografik bir romandır. Hayatının sonraki aşamalarında sondaki üç özelliği elenmiş, geriye yalnızca eşcinsellik kalmıştır. Genet, bir yandan 50'lerde özellikle Fransa'da yaygınlık kazanan Absürd tiyatro hareketinin gelişimine katkıda bulunup, modern Queer Teori'nin ya da homoseksüellik edebiyatı eleştirisinin merak uyandıran sübjelerinden biri olmuş, öte yandan bu karanlık alanlara eşi benzeri görülmemiş bir şiirsellik ve dürüstlikle ışık tutmuştur.

Genet, Aralık 1910'da Paris'te, hayatını fahişelik yaparak kazanan 22 yaşındaki Camille Gabrielle Genet'nin oğlu olarak dünyaya geldi. Hemen ertesi yaz, annesi onu öksüzler yurduna bıraktı, Jean onu bir daha hiç görmedi. Daha sonra bir yetiştirme yurduna verilmiş, ama başı belaya girmişti. 10 yaşında hırsızlıkla suçlandı. Bu olay üzerine, Masum olmasına rağmen, sonraları açıklayacağı gibi, toplum onu reddettiği için, o da toplumu reddetmeyi seçmiş, bundan sonraki hayatını ironik bir biçimde suça adamıştı. 13 yaşında yetiştirme yurdundan ve okuldan alınmış, koruyucu ailesini dolandırmaya çalışması üzerine psikiyatrik tedaviye maruz kalmıştı. Pek çok kez otoritelerden kaçmaya çalıştıysa da 1926'da iki yıllığına Mettray'deki ıslahevi kolonisine sürüldü. İslahevinde geçirdiği zaman Genet'nin suça meyilli güdülerini, Fransız burjuvasına olan husumetini güçlendirmiş, ve en önemlisi içindeki eşcinselliğin ilk kıvılcımlarını ateşlemişti. 1929'da ıslahevinden kurtulmak için Fransız ordusuna katıldı. 1930'da Suriye'ye gönderilince, orada -tıpkı homoseksüeller, öksüzler ve yoksullar gibi- Fransız burjuvasının mağduru olan Filistin ve Cezayirlilerle tanışmış, onlara karşı büyük bir sempati beslemeye başlamıştı. 1933'te ordudan terhis olunca (kimi kaynaklarda firar ettiği yazar) Genet sonraki on yılını Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde fahişelik ve hırsızlık yaparak geçirmiş, sık sık hapse girip çıkmıştı. 1940'lı yılların başında hapisteyken, ilk romanı

Çiçeklerin Meryem Anası'nı ("Notre-Dame des fleurs") yazdı. Bu romanın André Gide, Jean Cocteau ve Jean-Paul Sartre gibi ünlü yazarların dikkatini çekmesi uzun sürmedi. Cocteau kitabın 1943'te yayınlanmasına aracı oldu. 1948'de hırsızlık yüzünden onuncu kez yargılanıp ömür boyu hapis cezasına çarptırılmasının ardından Sarte, Gidé ve Cocteau'nun birleşerek cumhurbaşkanına verdikleri bir dilekçe üzerine bağışlandı. Ceza üç aya indirildi ve tahliye olduktan sonra bir daha hiç suç işlemedi. Ancak edebiyatında suç kavramından hiç vazgeçmedi. 1946'da yazdığı *Gülün Mucizesi* ("Miracle de la rose"), kısmen Mettray ıslahevinde geçirdiği zamandan esin alır. 50'lerde pek çok başarılı oyun yazdı. 1948'de yazdığı *Hizmetçiler* ("Les Bonnes"), ilk oyunudur. Sartre'ın Genet üzerine yazdığı biyografik ve eleştirel incelemesi *Aziz Genet: Oyuncu ve Kurban* ("Saint Genet: comédien et martyr") yayınlanması ardından Genet'nin şöhreti anadalga edebiyata da yayılmış oldu. Sartre bu eleştirel incelemede Genet' yi varoluşçu açıdan ele alarak onun toplumun yerleşik değerlerine karşı çıkışını yalnız ahlak çöküntüsünün değil, aynı zamanda insanlığın durumuyla ilgili öfkesinin bir yansıması olduğunu ileri sürmüştür.

"Romanlarında oldukça şiirsel bir dil kullanan Genet, kendi öz yaşamından yola çıkarak, yakından tanıdığı yeraltı dünyasını korkusuzca betimler. Hırsızlar, katiller, kaçakçılar, fahişeler, eşcinsellerle dolu olan bu dünyanın pisliği ve şiddeti, Genet' in güçlü anlatımıyla şaşırtıcı bir güzellik kazanır. Oyunlarında ise bu öz yaşamsal yöntemi bir yana bıraktığı görülür. Oyun kahramanlarının da romanlardaki insanlar gibi toplum dışına itilmiş kimseler olmalarına karşın, onun bu oyunlarda yaşamla ilgili düşüncelerinin özünü dile getirmeye çalıştığı söylenebilir. Genet bu yapıtlarında yaşamın bir tanımını vermeye çalışır. Ancak ona göre, yaşam yaşanarak kavransa bile, tam anlamıyla açıklanamayacağı için böyle bir tanım olanaksızdır. Her insanın bir kimliği vardır, ama insan kendi kimliğini algılayamaz; kendisinin düşsel bir yansısını başka bir insanın gözünde görebilir. Genet' e göre, insan bu belirsizlikten ve boşluktan kurtulmak için rol yapmaya başlar. Her rol de belli bir işleve verilen bir addan başka bir şey değildir. Böylece eylemlerin yerini işlevler alır, dolayısıyla da gerçek davranışlar törensi davranışlara dönüşür.

“Genet’ in, bütün yapıtlarında yerleşik ahlak kurallarına aykırı bir ahlak anlayışının sözcülüğünü ettiği söylenebilir. Özellikle başkalarının insana zorla benimsetmeye kalktıkları yazgıya karşı çıkmakla insanın gerçek kimliğini bulabileceği düşüncesi, onda tutkuyla yinelenen bir inanca dönüşmüştür.

“Gerçek bir asi ve anarşist olan Genet, toplumsal disiplin ve siyasi bağlantının her türüsüne karşı çıkmıştır. Yaşadığı şiddetli ve çoğunlukla da aşağılayıcı nitelikteki erotizm, onu mistik bir alçakgönüllülük kavramına götürmüştür.”⁴

Toplumsal olaylara ve ezilen insanlara karşı hiçbir zaman duyarsız kalmayan Genet, 1968'de öğrencilerin, A.B.D.'de siyahların yürüttüğü Kara Panterler hareketinin, Fransa'da göçmen işçilerin, İsrail'e karşı Filistin askerlerinin yanında yer almıştır. Gırtlak kanserine yakalanan Genet, 1986'da Paris'te bir otel odasında ölü bulunmuştur.

BAŞLICA ESERLERİ: Roman: Notre-Dame-des fleurs, 1944, (Çiçeklerin Meryem Anası, çev. Yaşar Avunç, Ayrıntı Yay., 2000); Miracle dela rose, 1946, (Gülün Mucizesi, çev. Hamdi Tuncer, Ayrıntı Yay., 1999); Pompes funébres, 1947, (Cenaze Töreni); Querelle de Brest, 1947, (Denizci, çev. Hamdi Tuncer, Ayrıntı Yay., 2004); Journal du voleur, 1948, (Hırsızın Günlüğü, çev. Yaşar Avunç, Ayrıntı Yayınları, 1998); Un captif amoureux, 1986, (Sevdalı Tutsak/Ayrıntı Yayınları'nın programına alınmıştır. Oyun: Haute surveillance, 1947, (Büyük Gözaltı/Ayrıntı Yayınları'nın programına alınmıştır); Les bonnes, 1947 (Hizmetçiler, çev. Salah Birsal, Nisan Yay., 1990); Le balcon, 1956, (Balkon, çev. Uğur Ün, Ayrıntı Yay., 1990); Les négres, 1958, (Zenciler, çev. Nami Beşer, Ayrıntı Yay., 2000); Les paravaents, 1961, (Paravanlar, çev. Sosi Dolanoğlu, Remzi Yay., 1990); Düzyazılarından yapılmış bir seçki: Açık Düşman, (Çev. Sosi Dolanoğlu, Metis Yay., 1994) ve ayrıca Giacometti'nin Atölyesi (L'Atelier d'Alberto Giacometti, çev. Hür Yüner, Metis Yay., 1990).

⁴Genet, *Hırsızın Günlüğü*, s. ii.

1.2. Tiyatro Anlayışı

Kendisi her ne kadar Absürd Tiyatro akımının önde gelen temsilcilerinden biri olarak anılsa da, Jean Genet hiçbir zaman belirli bir tiyatro anlayışı/akımı içinde yer alma kaygısına kapılmamıştır. Ancak yazdığı oyunların nasıl oynanmasını istediğine dair kafasında net bir fikir vardır. Bu düşüncelerini de yazıya döküp kitapta toplamıştır.

Tiyatronun teatral olanaklarını sonuna dek kullanmak isteyen Genet, yine de yapaylıktan nefret eder ve bunu hemen her fırsatta dile getirmiştir. “Sahnede, trajedinin en yüksek doruklarına ulaştıkları zaman solukları hızlandığından, trajedi oyuncularının göğüsleri kabarıktır. Yavaş konuştukları, hatta usul usul ağlayıp sızlandıkları zaman bile sesleri çabuk çabuk çıkıyor gibidir. Bu sanatın kurbanı olan seyirci onlarınkine benzer hareketler yapar...”⁵ Tiyatro sanatının kurbanı olan seyirci Genet'nin en sevdiği temalardan biri olmuştur hep. Abartıyı sever ama yapaylıktan uzak durur.

Kitabında, Hizmetçiler nasıl oynanmalı sorusuna yalın ve tek bir kelimeyle cevap verir: “Kaçamak”. Bu kelime bize yol gösteren kavramlardan biri olmuştur çalışma sürecinde.

Törensellik ve hayvansılık Genet için önemlidir. “Kadın oyunculara döneyim: Hayvana dönüşecekler.”⁶ Bir şenlik ve tören havası ister. “Şenlik havası gerekiyor. Saçmasapan hafiflikler olmamalı. Delilerin yaptıkları resimler araştırılmalı.”⁷

Kısacası, hafifleşmeye izin vermeyen bir delilik, törensi bir ciddiyet ve ağırlık ve koşulsuz hayvansılık, Genet'nin tiyatro anlayışının özeti olabilir belki de.

⁵Jean Genet, *Gülün Mucizesi*, çeviren: Hamdi Tuncer, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999, s. 54.

⁶ Jean Genet, *Hizmetçiler-Balkon-Paravanlar Nasıl Oynanmalı?*, çeviren: Ece Korkut, MitosBoyut Yayınları, İstanbul 2000, s. 25.

⁷Genet, *Hizmetçiler-Balkon-Paravanlar Nasıl Oynanmalı*, s. 23.

2. OYUN: TEORİ VE UYGULAMA

2.1 Oyunun Konusu

Claire ve Solange, yüksek sınıftan bir hanıma hizmet eden iki alt sınıftan hizmetçidir. Bu iki hizmetçi, hanımlarının evde olmadığı her gece kapalı kapılar ardında, bayanlarının yatak odasında gizli bir oyun oynamakta, bir intikam seremonisi yürütmektedir. Bu oyunda, kardeşlerden biri hanımefendi rolüne bürünürken diğeri de karşısındaki kardeşin rolünü üstlenmektedir. Bu oyunun kuralları gereğince Hanımefendiyi canlandıran oyuncu, hizmetçilerden birini canlandıran oyuncuyu iyice aşağılayacak, hizmetçiyi oynayan oyuncu da bu aşağılanmaya karşı direnip ayaklanacak ve sonunda hanımefendiyi öldürecektir.

Perde, iki kardeş bu oyun gecelerinden birine hazırlık yaparlarken açılır. O gece, küçük kardeş Claire Hanımefendiyi canlandırırken, Solange da Claire'i canlandırmaktadır.

Görünüşte oyunu Solange kurmaktadır. Oyun oynandıkça ortaya birtakım gerçekler dökülür. Claire ve Solange evin beyinin, Hanımefendinin kocasının sahtekarlık suçundan hapse girmesine yol açacak sahte ihbar mektupları yazıp polise yollamış, tutuklanmasına yol açmışlardır (en azından kardeşler oyunlarını oynarken böyle iddia ederler, Genet kardeşlerin bu suçu işlediklerine dair kesin bir veri sunmaz, mektupları yazan hanımefendinin kendisi bile olabilir). İki kardeş arasındaki oyun giderek kızışır, ancak sıra tam Claire rolünü oynayan Solange karakteri Hanımefendi rolünü oynayan Claire karakterini öldüreceği esnada oyunun başında kurdukları çalarsaat çalar ve onlara oyunu sona erdirme vakitlerinin geldiğini hatırlatır. Hanımefendi birazdan eve dönecektir. Ortalığı toplayıp hazırlık yapmaları gerekmektedir. Ancak iki kardeş arasındaki kızgın tartışma ve gerginlik oyun bittikten sonra da sürer. Her ne kadar bu gerginlikte oyunun sonunu getiremeyen ve Hanımefendiyi öldürmeyi beceremeyen Solange'ın rolü daha fazla gibi görünse de her ikisi de gerginliği sürdürmeye hevesli görünmektedir. Bu gerginlikten adeta bir zevk alıyor gibidirler. Gerginlik gittikçe artarken Claire Solange'ı Hanımefendiyi öldürmeye gerçekten teşebbüs etmekle suçlar. Böylece Solange'ın Hanımefendiyi sadece oyunda değil gerçek hayatta da boğmaya teşebbüs ettiği ortaya çıkar (burada

yine Genet bunun gerçekleştiğine dair kesin bir veri sunmaz, zira kardeşler tartışmanın harareti içinde birtakım suçlamalar savurmaktadır) Bu sırada çalan telefon hizmetçilere kötü bir haber verir. Arayan Beyefendidir. Hapishaneden salındığını haber vermektedir. Hanımefendiyle buluşmak için not bırakır. Bunun üzerine paniğe kapılan hizmetçiler, biraz da Claire'in yönlendirmesiyle, Hanımefendiyi gerçekten öldürme kararı alırlar. Zira başka çareleri kalmamıştır, yoksa foyaları ortaya çıkacaktır. İhlamur içmeyi ve çiçekleri çok seven Hanımefendilerinin ihlamuruna uyku ilacı koyacaklardır. İki hizmetçi bu kararın şaşkınlığı ve heyecanı ile kendi aralarında tartışmaya gömülmüşken kapı çalar ve sahneye Hanımefendi girer.

Hanımefendi, şüpheli tavırlar sergilediğinden hizmetçiler onu büyük bir gerginlikle karşılarlar. Ne seyirci ne de hizmetçiler Hanımefendinin sahnede kaldığı süre boyunca hizmetçilerin suçuyla ilgili gerçekten bir şey bilip bilmediğini anlayamaz. Sonunda Hanımefendi açık unutulmuş telefon yüzünden Beyefendinin aradığını ve serbest bırakıldığını hizmetçilerin ağzından alır. Kızmıştır. Solange'ı taksi bulması için gönderir, Claire'in tüm ısrarına ve çabalarına rağmen ihlamuru içmeden çıkar, Beyefendi ile buluşmaya gider.

Bundan sonra Claire ve Solange tekrar sahnede yalnız kalmıştır. Artık bütün umutları tükenmiştir. Hiç şüphe yok, Beyefendi ve Hanımefendi kafa kafaya verip ipuçlarını birleştirerek suçlunun onlar olduğunu anlayacaktır. Solange ve Claire'in davranışlarına artık tamamiyle panik ve korku hakim olmuştur. Ne yapacaklarını bilememektedirler. Solange sürekli eşyalarını toplayıp o evden kaçmaları gerektiğini söylemekte, Claire ise gidecek başka bir yer olmadığını ileri sürerek orada kalmak istemektedir. Sonunda Solange panik ve ümitsizliğin etkisiyle tekrar intikam seremonisi oyununu oynamaya başlar. Kurdukları hiçbir plan başarıyla sonuçlanmamıştır. Sabah Beyefendi ve Hanımefendi eve döndüğünde her şeyi öğreneceklerdir. Ümitsizlik Claire'i de etkilemiştir. Sonunda Claire Hanımefendiye içirmeyi başaramadığı uyku ilacı dolu ihlamuru içmeye karar verir.

2.2. Oyunun Çözümlemesi ve Uygulaması

2.2.1. Papin Kardeşler

2 Şubat 1933'te Fransa'nın Le Mans şehrinde, sonradan Papin Kardeşler olarak ünlenecek iki hizmetçi Christine ve Lea Papin, işverenlerinin karısını ve kızını öldürerek tarihe geçtiler. Bu olayın Jean-Paul Sartre, Jacques Lacan gibi pek çok Fransız entelektüeli üzerinde büyük etkisi oldu ve olay, kimilerince sınıfsal mücadelenin bir sembolü olarak görüldü, bir dizi filme, edebiyat eserine konu oldu. Bunlar arasında kuşkusuz en etkileyicilerinden biri Jean Genet'nin *Hizmetçiler* oyunu olmuştur. Bu iki kardeş şehrin çeşitli evlerinde hizmetçilik yapmış, fırsatını buldukça birlikte çalışmışlardı. Kardeşler 1929'da itibaren emekli avukat Mösyö Rene Lancelin'in evinde yatılı hizmetçi olarak çalışmaya başladılar. Lancelin ailesi iki kız evlat ile Bay ve Bayan Lancelin'den oluşuyordu. Kızlardan biri evlenmişti, diğeri hala evde ailesiyle birlikte yaşıyordu. Papin Kardeşler aşırı derecede sessiz ve sıkılgan olarak rapor edilmişlerdi. Birbirlerinden başka ilgilendikleri bir şey yok gibiydi. 2 Şubat günü Mösyö Lancelin, karısı ve kızıyla bir aile dostlarının evinde buluşmak üzere beklemeye başladı. Ancak karısı ve kızı bu buluşmaya hiç gelmedi. Eve gidip kapıların içeriden kilitlendiğini fark edince polisleri çağırdı. Polis yardımıyla içeri girdiğinde karısının ve kızının cesediyle karşılaştı. Her ikisi de tanınmayacak hale gelene kadar dövülmüşlerdi. Kızın gözleri oyulup yerde yanına bırakılmıştı. Bayan Lancelin'in gözleri de oyulmuştu, ancak boynunu saran eşarabının kıvrımları arasında bulundu. Hizmetçiler üst kattaki odalarında yatakta çıplak bulundular. Cinayet işlediklerini itiraf ettiler. Cinayet aletleri mutfak bıçağı, çekiç ve tencereden ibaretti.

Kardeşler, 1933 Eylül'ünde mahkemeye çıkarıldı. Kardeşler verdikleri ifadede, dava esnasında büyük kardeş Christine'in Lancelin kadınlarıyla bir tartışmaya girdiğini iddia ettiler. Küçük kardeş Lea bu tartışmaya sonradan katılmıştı, bunun üzerine Christine Lea'ya bağırarak Bayan Lancelin'in gözlerini oymasını buyurmuştu. Evin kızı da benzer bir muameleye maruz kalmıştı. Christine mutfağa gidip cinayet aletlerini getirmişti. Darbe ve kesiklerin neredeyse tamamı kurbanların baş kısmına yöneltilmiş ve onların yüzünü tanınmaz hale getirmişti.

Hizmetçiler evin hanımı ve kızının gözlerini parmaklarıyla oyarak çıkarmışlardı. Dava esnasında tıbbi tanıklar, ortalama bir zekaya sahip Christine'in iki kardeş arasındaki ilişkide tamamiyle dominant karakter olduğunu tespit ettiler. Nispeten düşük bir zekaya sahip olan Lea ablası tarafından o kadar baskın bir biçimde yönlendiriliyordu ki, kişiliği adeta Christine'in kişiliği içinde erimiş gibiydi. Papin ailesinin geçmişinde akıl hastalığı vardı. Ayrıca kızların babası geçmişte çocuk bakıcılığı yapan üçüncü kardeşleri Emilia'nın ırzına geçmekle suçlanmıştı. Her iki kardeş de cinayetten suçlu bulundu. Christine idam cezasına çarptırıldı, Lea ise ablası tarafından yönlendirildiği gerekçesiyle 10 yıl hapis cezası almıştı. Cezası iyi halden 8 yıla inen Lea 1941'de tahliye edildi. 1982'de öldüğü sanılıyor. Christine'in ölüm cezası ömür boyu hapse çevrildi. Akıl sağlığı hapiste günden güne kötülerken kız kardeşine duyduğu yoğun özlem de dikkatleri çekiyordu. Lea'dan ayrıldığı için ciddi biçimde depresyona giren Christine yemeden içmeden kesilip 1937'de kaşeksi hastalığına bağlı olarak aşırı zayıflamadan hayatını kaybetti.

Kabaca tanımlandığında yaptıkları işten memnuniyetsizlik duyan iki hizmetçinin bu memnuniyetsizlikleri, Hanımefendilerine duydukları nefrette kendini açıkça gösterir. *Hizmetçiler* hafif de olsa Papin Kardeşler davasından esinlenmiştir. Genet'nin suç kavramına duyduğu hayranlık orta sınıfa ve onun alışkanlıklarına duyduğu nefretle birleşince bu hiç de şaşırtıcı değildir.

2.2.2. Çözümleme ve Uygulama

Oyun hem sahne üzerinde hem de kağıt üzerinde kabaca üç blok halinde incelenebilir. Birinci blok, Hanımefendinin sahneye girişine kadar olan bölümdür. Bu bölümde, seyirci ilkin iki hizmetçinin düzenli biçimde kendi aralarında oynadıkları karanlık oyunla tanışır. İkinci blok, Hanımefendinin sahneye girişinden çıkışına kadar olan süreyi kapsar ki bu bölüm bu tezin konusu dışında tutulmuştur. Üçüncü blok ise son bölüm, yani Hanımefendinin çıkışından Claire'in ihlamuru içişine kadar olan bölümdür.

Oyunun genel karakterine bakıldığında, iki önemli özellik göze çarpar. Bunlardan birincisi, Genet'nin bir esrar perdesi ardında bıraktığı ve hiçbir zaman

kesin ve tam bir sonuca bağlamadığı, oyuna gizem katan noktalardır. Öyle ki, oyunun tamamı düşünüldüğünde üstten akan sözcüklere karşın alttan akan başka bambaşka bir hikaye vardır. Hiçbir zaman neyin gerçek neyin yalan olduğu tam olarak ayırt edilemez. Sözcükler yalnızca altta akan esas gerçeği gizlemek için var gibidir. İkincisi de oyun boyunca varlıklarını güçlü bir biçimde hissettiren sembol/motifler ve nesnelere verilen önemdir.

1. Blok

Bu, hizmetçilerden birinin Hanımefendiyi, diğerinin de hizmetçilerden birini canlandırdığı, Hanımefendinin hizmetçiyi aşağıladığı, hizmetçinin de sonunda ayaklanıp Hanımefendiyi öldürdüğü seremonik oyundur. Ne de olsa gerçek her zaman için katı ve kısıtlıdır. Oyun onlara çok daha ileri gitme fırsatını tanır. Oyun, bayan evde yokken bayanın yatakodasında gizlice oynanmaktadır. Hanımefendi rolünü üstlenen oyuncu-Claire, bayanın kıyafetlerini giymekte, onun makyaj malzemelerini kullanmaktadır. Oyun riskli bir oyundur. Bayan her an eve dönebilir. Bu da iki rol kişisi oyuncunun heyecanını katmerlemektedir. İşte bu oyun, iki kız kardeşin ne kadar iyi aktörler olduklarını ve otoriteyle ilişkilerini açıklayacaktır.

O gece Claire Hanımefendiyi canlandıracaktır. Bu pek tabii Claire'i sevindiren, Solange'ı ise evcilik oyununda istediği rolü kapamayan bir çocuk misali hafif isyankar bir hale iter. Claire'in oyuna başlamak için acelesine ve şevkine bakılırsa Hanımefendi rolü her zaman daha çok istenen bir roldür. Buna karşılık Solange'ın oyunu başlatmak için aynı istekle davranmadığı görülür. Bunun birkaç sebebi olabilir. Akla yatkın olan, az sonra iyice aşağılanacak olmanın verdiği hakla Claire'i hiç olmazsa oyun başlamadan sinirlendirmek istemesi, ikincisi oyunun başlamasını geciktirerek Claire'i kızdırmak istemesidir. Bu noktadan itibaren unutulmamalıdır: ortada ne denli kızgınlık ve kıızış(tır)ma olursa, bu iki "oyun içinde oyuncunun" o kadar işine yarayacaktır. Oyun boyunca en önemli motiflerden/sembollerden biri olarak yerini alacak "ıhlamur" konusu da daha bu ilk sahnede devreye girer. Hanımefendiyi oynayan Claire'in ısrarlı seslenişlerine bilinçli olarak karşılık vermeyen Solange, sonunda gecikmiş bir hizmetçi olarak sahneye girer ve oyundaki ilk repliğini söyler: "Özür dilerim bayancığım, ıhlamurunuzu

kaynatıyordum.” İhlamurla açılan oyun, ihlamurla kapanacaktır. İhlamur oyundaki pek çok sembolik motiften biridir. Zira oyunun sonrasında, ihlamurun ılık bir içecek olmaktan öte bir önem taşıdığı ortaya çıkar. İhlamur, ölümün sembolüdür. Solange ve Claire ilerleyen dakikalarda Hanımefendilerini ihlamuruna zehir katarak öldürmeye çalışacaklardır. Bu plan onların her zaman aklındadır. Gerçekleştirmek için yalnızca biraz cesarete ihtiyaçları vardır. Bilinçli olarak geç kalma, Solange’ın mazoşist yapısını da açığa vurur. Azarlanmayı bekleyen, isteyen bir çocuk gibidir. Zira ne kadar iyi azarlanır ve aşağılanırsa, Hanımefendiye karşı çıkmak ve hatta sonunda onu öldürmek için o kadar bahanesi olacaktır. Aslında, aralarında oynadıkları oyunun genel karakteri, temel dinamiği sado-mazoşist olarak yorumlanabilir rahatlıkla. Yalnız bu sado-mazo ilişkide kırbaç ve kelepçeler yerine “sözler” kullanılır.

Oynadıkları oyunda Solange daha çok oyun kurucu gibidir. Her ne kadar pasif ve aşağılanan taraf rolünü üstlenmiş olsa da oyunu yönlendiren esas o gibi gözükür. Bu noktada Papin Kardeşler’de küçük kardeşi yönlendiren abla Christine gelir hemen akla. Solange pekala Genet’nin bu gerçek karakterlerden ne kadar esinlendiğine dair bir ipucu olabilir. Oyunun başlangıcında, ihlamurun ardından seyirci/okur oyunun tamamı süresince peşlerini bırakmayacak, gölgesini hep hissettirecek ikinci bir motifle karşılaşır: kırmızı kadife elbise. Hanımefendi rolündeki Claire Solange’dan kendisini giydirmesini ister. Beyaz entarisini giymek istemektedir. Ancak Solange, oyunu bozmamaya da dikkat ederek Hanımefendisinden ısrarla kırmızı kadife elbisesini giymesini istemekte, hatta bunu dayatmaktadır. Claire kırmızı elbiseyi giymeyi kabul etmek zorunda kalır. Solange’ın Claire üzerindeki baskın ve yönlendirici etkisi daha bu noktadan ortaya çıkmaya başlamıştır. Genet bu Claire’in kırmızı kadife elbiseyi giymesinin Solange için neden bu kadar önemli olduğunu asla açıklamaz oyunda. Burada iş dramaturg, yönetmen ve oyuncuların kararına bırakılmış gibidir adeta. Hanımefendinin sahneye girdiği 2. bölümde, kırmızı kadifenin bayanın dolabındaki en özel ve önemli giysi olduğu ortaya çıkar. Bayanın gardrobundaki en değerli elbise, bir zamanlar ünlü bir modacı tarafından kendisi için özel dikilmiş kırmızı kadifeli elbisesidir. Ancak Solange için bu elbisenin öneminin basit bir moda takıntısından daha öte bir şey olduğu apaçıktır.

Daha sonraki bölümlerde Solange tarafından defalarca tekrarlanacağı gibi, kırmızı kadife aynı zamanda kiliselerdeki başrahibelerin kutsal giysisidir, son bölümde söylediği gibi canilerin üzerlerine geçirilen kızıl giysidir. Solange daha sonra kendisini de canilikle tanımlar. Bundan çok zevk almaktadır. Bu noktada Genet'nin suç – suçlu – cinayet kavramlarına bakışını hatırlamak gerekir. Bunlar Genet için asil ve yüksek kavramlardır. “Kan arılaştırıyor, onu dökeni herkesin harcı olmayan yücelere çıkarıyor.”⁸ Kırmızı kadifenin hem Genet hem de Solange için sembolik bir anlam taşıdığı açıktır. Sahneleme süreci içinde kırmızı kadife elbise Solange'ın oyunu daha şevkle oynayabilmesi, Claire'i Hanımefendi rolüne daha iyi sokabilmesi için bir aracı olarak alınmıştır. Claire bayanın bu en değerli elbisesini giyerse, Solange'ın gözünde yaratacağı Hanımefendi imajı da güçlenecektir. Hanımefendi bu elbise içindeyken onu ezmek çok daha zevkli olacaktır. Tabii bu noktaya varılana dek kırmızı kadifenin neyi simgelediği hem benim hem de rol arkadaşım için ciddi bir soru işareti olmuş, bizi uzun bir süre uğraştırmıştır.

Bütün bu motiflerin yanısıra yine oyun boyunca etkisini hissettirecek temel bir üçüncü motif daha girmiştir çoktan sahaya: Sütçü Mario. Sütçü Mario aynı zamanda oyunun hiç görünmeyen oyun kişilerinden biridir. Bu karakter gerçekten var mıdır, yoksa Claire ve Solange'ın hem oyunu hem de birbirlerini daha da kızıştırmak için başvurdukları bir başka motif/sembol müdür, bu asla tam olarak anlaşılabilir. Tamamen hayal ürünü de olabilir. Claire Hanımefendi rolü içerisinde sürekli olarak Solange'ı sütçü tarafından baştan çıkarılmakla suçlamaktadır. Solange da sütçü lafını her duyduğunda defansa geçmekte, böyle bir ilişkiyi inkar etmese de bu konunun açılmasından rahatsız olduğunu açıkça belli etmektedir. Aslında Claire'in sütçü meselesini Solange'ı daha da kızıştırmak için kullandığı bellidir. Solange'ın bu suçlamaya karşı neden böyle bir tepki verdiği dair bir ipucu yoktur oyunda. Genet bir kez daha ketum davranmıştır. Aristokratik dinamiklerle oynanan bu oyunda sütçü aşağı sınıfı temsil eden bir semboldür. Oysa Solange'ın kurduğu oyunda aşağılık olan hiçbir şeye yer yoktur. Kendisinin Hanımefendi tarafından sütçüyle onunla aynı yatağa girecek, onun tarafından baştan çıkarılacak kadar eşdeğer tutulması moral

⁸Genet, *Gülün Mucizesi*, s. 55.

bozucudur. Çünkü Solange, artık yüksek bir hizmetçidir. Sütçüyle kırıştırmakla suçlanamayak, kirletilemeyecek denli yüksektir. Tabii bu oyunun erkekler tarafından oynandığını varsayarsak, durum daha da ilginç bir hal alır. Sütçüyle yatağa girmek direkt olarak bir eşcinsellik suçlaması göndermesine işaret edebilir. Eşcinsellik pek tabii Genet'nin hayatı boyunca en çok üzerinde durduğu temalardandır. Oyun kadınlar tarafından oynandığında da eşcinsellik unsuru ortadan kalkmaz. Zira Solange ve Claire'in birbirlerine her dokunuşları, yaklaşımları eşcinselliği anıştıran çağrışımlar içermektedir.

Bu arada, Claire Solange'ı sütçüyle kırıştırmakla suçlayadursun, Solange da Hanımefendi rolündeki Claire'e Beyefendiyi ele veren ihbar mektuplarını hatırlatmakta, o mektupları yazmakla suçlamaktadır. Daha doğrusu duyduğu suçluluk hissine bağlı olarak Claire Solange'ın bunu ima ettiğini düşünür. Gerek bu iki hizmetçinin kaleme aldığı Beyefendiyi polise ihbar eden mektuplar gerekse Sütçü Mario karakteri, hizmetçilerin gerçek dünyasına ait unsurlardır ve her iki hizmetçi tarafından da, birbirlerini daha çok kızdırıp oyunun daha etkili bir biçimde oynanmasına hizmet edecek araçlar olarak kullanılırlar. Birbirlerini ajite edebilmek için bu özel meseleleri kullanmaya ihtiyaçları vardır. Birbirlerini rollerine daha iyi sokabilmek için buna ihtiyaçları vardır.

Bütün bu tartışma yürürken sonunda Solange, Hanımefendiyi ezecek ve öldürecek kıvama gelir. Artık onun sahne alma zamanı gelmiştir. Hanımefendi rolündeki Claire tarafından yeterince aşağılanmıştır. Ancak tam sözde öldürmek amaçlı olarak Hanımefendi rolündeki Claire'in üzerine doğru yürürken, oyunu başlatmadan önce kurdukları çalarsaat çalar. (Uygulamada bu kısım değiştirilmiş, üstüne yürümek, boğmakla değiştirilmiştir.) Oyun bitmiştir. Toparlanma zamanı gelmiştir.

Oyunun bitmesinden ikisi de mutlu görülmez. Özellikle Solange heyecanını yatıştıramaz. Çünkü hırsını alamamış, onca aşağılanmaya karşın Hanımefendiyi öldürme kısmına gelememişlerdir. Claire'i suçlamaktan kendini alamaz. Belli ki bu sürekli başlarına gelmektedir: “Her zaman böyle olur. Kabahat hep sendedir. Hiçbir zaman çabucak giyinemezsin. Bu gidişle seni hiç mi hiç öldüremeyeceğim.” Claire Solange'ı yatıştırmaya çalışır. Oynadıkları oyunun temposu ve heyecanlı duyguları

yüzünden her ikisi de bitap düşmüştür. Claire durgunlaşmıştır. Fazla konuşmaz. Solange için bu sessizlik ve durgunluk rahatsız edicidir. Suçluluk duymaya başlar. Neticede oynadıkları oyunda birbirlerine zarar vermektedirler. Solange'ın küçük kardeşi Claire'e düşkünlüğü bellidir. Onun durgunluğundan kurtarmaya çalışır. Bir yandan da Hanımefendini gelip onları bu şekilde yakalamasından korktuğu bellidir.

SOLANGE: Bu akşam hava çok sıkıntılı. Bütün gün de öyleydi ya!

CLAIRE: Haklısın.

SOLANGE: Bizi çileden çıkartan da bu, Claire.

CLAIRE: Haklısın.

SOLANGE: Vakit tamam.

CLAIRE: Peki. Gidip ihlamuru kaynatayım. (Claire bir yere gitmez.)

SOLANGE: Hala oyalanıyorsun. (...) Neyin var? Şimdi artık tam bayancığımza benzedin. Kendi yüzünü takın. Hadi Claire, gene kızkardeşim ol.⁹

Az önce oynadıkları oyunun her ikisi üzerinde de tahribat yarattığı açıktır. Oyunun kardeşi üzerinde yarattığı tahribatı düzeltmeye hevesli görünen Solange'ın çabaları Claire tarafından görülmez. Claire hala serttir. Solange'ı kendisi üzerinde tahakküm kurmakla suçlamaktadır. Bunun üzerine Solange adeta neden o kadar sert davrandığının açıklamasını yapmaya girişir. Solange, Claire sütçüden açtığı için sertleştiğini vurgulamay çalışır:

CLAIRE: Uzatma.

SOLANGE: Uzatacağım işte. Sen başladın. Sütçüye taş atmakla ilk sen başladın. Şayet Mario...

⁹Jean Genet, *Hizmetçiler*, Çeviren: Salah Birsal, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2004, s. 18

CLAIRE: Çok oluyorsun.

SOLANGE: Şayet Mario dün akşam bana açık saçık şeyler söylediye bunların sana da söylüyor. Sen de bunları karıştırmaya bayılıyorsun.

CLAIRE: Herşeyin yolunda olup olmadığına baksan iyi edersin. (...)

SOLANGE: Demin bana hakaretler yağdırırken keyfin pek yerindeydi ama... Özel hayatımızın ayrıntılarını şeylerle karıştırdığın de pek eğleniyordun...¹⁰

İşte bu noktada Claire, oyunun önemli repliklerinden birini savurur. Aralarında oynadıkları bu tehlikeli, gizli ve seremonik oyun, aralarındaki bu tuhaf “mesele” belki de ilk kez adlandırılmaktadır: “Nelerle karıştırmaya? Nelerle? Söyle nelerle karıştırmaya? İsim ver. Meseleye bir ad koy. Mesela 'tören' de.” Böylece bu oyunun törensi, ritüelistik ve seremonik yapısı Claire'in bu sözleriyle bir kez daha tescillenmiş olur.

Bundan sonraki kısımda Solange ve Claire'in birbirlerine saldırıları devam eder. Bu tartışmalar esnasında Claire'in perdeler, dantelli çarşaflara sarınarak geceleri gizlice odalarda gezindiği, aynalarda kendisini uzun uzun seyrettiği, sabahın ikisinde balkona çıkıp karanlıkta bayanmış gibi aşağıdan geçenleri selamladığı ortaya çıkar. Bütün bunları oyunda bir türlü çıkaramadığı öfkesi gittikçe kabaran Solange'ın sözlerinden öğreniriz. Claire bayanın her an gelebileceği korkusuyla yine Solange'ı yatıştırmaya çalışmaktadır. Solange'a Hanımefendinin iyiliklerini hatırlatmaya çalışır. Ancak bu Solange üzerinde aksi etkiye yol açar. Bunun üzerine gelen Solange'ın sözleri oyunun en etkili bölümlerinden birine açılır. Solange'ın otoriteyle/üst sınıfla kurduğu zekice, farkındalık içeren ilişkiye işaret eder. Biraz ileri giderek oyunun özünü yansıtır da diyebiliriz. Zira Genet'nin hem bu oyununda hem de başka yapıtlarında ve hayatında üzerinde sıklıkla durduğu 'sınıf mücadelesi' kavramının edebi bir anlatımı gibidir bu sözler :

¹⁰Genet, *Hizmetçiler*, s. 19

SOLANGE: (...) Beni kimse sevmiyor. Bizi kimseler sevmiyor.

CLAIRE: Hanımefendiyi unutma! O bizi sevmez mi! Hanımefendi melek gibidir. Altın yüreklidir. Bizi başının üstünde tutar.

SOLANGE: Hanımefendi bizi koltuklarını sevdiği kadar sever. O kadar bile değil. Ayakyolunun pembe fayanslarını, banyo leğenini sevdiği kadar sever. Ama bak biz, birbirimizi sevemeyiz. Çünkü bok, boku sevmez.¹¹

Bu son söz, otoriteyi eleştirirken ve ona karşı ayaklanma planları yaparken kendilerine yine otoritenin gözünden bakma ve onun gözünden değer biçme hatasına düşen iki kardeşin durumunu çok iyi özetler. Solange bundan sonra Claire'in hiçbir sakinleştirme çabasına yol vermez. Nihayet Claire de Solange'ın bu öfkesine kapılıp tehditlere başlar. Elinde Solange'ı küçük düşürmek için sütçüden çok daha iyi malzemeler olduğunu iddia etmektedir. Solange yılmaz, bu bahanelerin ne olduğunu öğrenmek ister. Claire konuşmaya başladığında Solange'ı Beyefendi'ye zaafı duymakla suçlar. Bu pek tabii hem doğru hem de Solange açısından Claire ile ilişkisinde alçaltıcı bir durumdur. Claire'in sözlerine bakılırsa, Beyefendiyi ele veren ihbar mektuplarını yazmak için Solange kılını bile kıpırdatmamıştır. Bütün işi Claire yapmış, Solange sadece işin hayal kurup keyfini çıkarma kısmına gelince devreye girmiştir. Hizmetçilerin Beyefendi'ye yazdığı (yazdıklarını iddia ettikleri) Genet'nin tam olarak ipucu vermediği noktalardan biridir. Bu mektupları gerçekten hizmetçilerin yazıp yazmadıkları belli değildir. Ayrıca neden yazıldıkları da hiçbir zaman tam olarak belirtilmez. Yalnız oyunun bu bölümünde, üzerine fazla geldiği için, kendisini ihbar mektupları için kılını kıpırdatmamakla ve Beyefendiye hayran olmakla suçlayan Claire'e kızan Solange'ın sarf ettiği sözler bu konuda bir ipucu verir:

¹¹Genet, *Hizmetçiler*, s. 22

SOLANGE: Kendi ayılıp bayılmalarının hiç farkında değilmişsin gibi bir halin var. Bir kürek mahkumunu hiç aklından geçirmediğini söyle bakayım. Bayanın kocasını eni konu düşlemediğini söylesene! Onu salt – salt ne güzel kelime – gizli serüvenini yaşamana yardım etmesi için ele vermediğini söyleyebilir misin?

Beyefendinin tutuklanması onlara gizli törensi oyunlarında inanılmaz fantezi olanakları tanımıştır. Beyefendiyi bir kürek mahkumu olarak düşlemek her ikisi için de büyük bir zevktir. Bu kürek mahkumu kavramıyla Genet'nin kurduğu özel ilişkiye aşağıda Kavramlar bölümünde detaylı olarak değinilecek. Solange'ın sözlerinden de anlaşılacağı gibi artık oyunla gerçek birbirine karışmıştır. Sözcükler bu iki rol kişisi için o kadar önemlidir ki oynadıkları oyunda, Solange oyunun ve sözcüklerin tadını çıkarmak için hiçbir fırsatı kaçırmaz.

Sonunda Claire Solange'a, onu bayanı boğmaya çalışırken gördüğünü itiraf eder. Bu her ikisi için de büyük bir darbedir. O ana kadar ikisi de bu gerçeği bilse de hiç olmamış gibi yaşarlar. Aralarında ilk kez dillendirilen bir meseledir bu. Solange bayanı boğmaya teşebbüs etmiş, bunu istemiş, ancak bayanın yanına varır varmaz bundan vazgeçmiştir. Cayması için sudan sebepler öne sürmektedir sürekli. Claire de bu sebeplerin ne kadar sudan olduğunun farkındadır. Burada ilk kez sürekli esip gürleyen Solange'ın gerçek kişiliği hakkında bir fikir ediniriz: Solange yeterince cesur değildir. Beyefendinin telefon edip serbest bırakıldığını haber vermesi üzerine daha da morali bozulan Claire Solange'dan daha güçlü olduğunu, istese bayanı gerçekten öldürebileceğini iddia eder. Befefendinin telefonu ardından nispeten soğukkanlı duran Claire'e karşın Solange'ın yaşadığı panik, Solange hakkında daha da fazla ipucu verir. Solange fantezi ve hayal kurma kısmında çok vahşi olabilir, ama iş gerçek hayata gelince fazlasıyla itaatkar, sessiz ve çekingendir. Claire'in bayanı eve geldiğinde gerçekten zehirlemekte ısrar etmekte, cinayete övgüler düzmekte, Solange ise kızkardeşini bu amacından vazgeçirmeye, sakinleştirmeye çalışmaktadır. Bu noktada söylediği sözler yine iki kızkardeş arasındaki sevgi ve nefrete dayalı mahkumiyet halini çok iyi özetler:

SOLANGE: Sana destek olmak istiyorum, seni avutmak istiyorum. Ama benden hoşlanmadığını da biliyorum. Benden öğreniyorsun. Bunu biliyorum, çünkü ben de sende öğreniyorum. Kölelerin sevgisi böyledir. Birbirlerini sevemezler.¹²

O sırada kapı çalar, bayan gelmiştir. Artık sahnede gerçekten de iki clown vardır. O anda Solange da kardeşinin öldürme kararına katılır. Artık sahnede gerçekten de iki clown vardır. Çünkü bayanı zehirlemenin ne işlerine yarayacağı belli değildir, ama bu iki karakter çok önemli bir karar verdiklerini düşünürler.

İki kardeş arasındaki bu denge oyun boyunca sürekli vardır. Ne zaman biri ön plana çıksa ve histeriye kapılsa diğeri alttan alır ve onu yatıştırmaya çalışır. Bu anlamda oyunun rol kişileri arasında eşit dağılan dikkat çekici bir simetrisi vardır.

3. Blok

Hanımefendi gelmiş, kocasının hapisten serbest bırakıldığını öğrenmiş, Claire'in kendisi için hazırladığı zehirli ıhlamuru içmeden alalecele kocasıyla buluşmaya gitmiştir. Hanımefendili bölüm süresince onun hizmetçilerden gerçekten şüphelenip şüphelenmediğini tam olarak anlayamayız. Bu da Genet'nin gizemli bıraktığı noktalardan biridir.

Bu bölümde gördüğümüz şey, iki kardeşin yaşadığı ümitsiz panik hissidir. 1. bölümde varolan heyecanlı, aktif ve umutlu panik gitmiş, yerini kurak bir paniğe bırakmıştır. Bu paniğin gölgesinde gerçek bir plan yeşeremez haldedir. Hanımefendi Beyefendiyle buluşunca her şeyi anlayacaktır. Korktukları budur. Bütün foyaları ortaya çıkacaktır. Sadece ihbar mektupları değil, bayanlarının giysilerini giyip dolaştıkları, kocasını baştan çıkarma hayalleri, her şey ortaya çıkacaktır. Solange sürekli artık kaçmaktan başka çarelerinin kalmadığını söylemekte, Claire ise çok yorgun olduğunu söyleyerek bahane olarak gidecek hiçbir yerlerinin ve hiç kimselerinin olmadığını öne sürmektedir. Bu noktada tuhaf bir şey olur. Solange

¹²Genet, *Hizmetçiler*, s. 31

kendisini oyunun son tiradına hazırlayacak bir sürece girer. Tekrar hanımefendi-Hizmetçi oyununa başlamıştır. Claire bir kez daha oyuna katılmak için çok yorgun olduğunu ileri sürse de Solange'ın çağrısının gücüne kapılmaktan alamaz kendini yine.

Bu noktada Solange'ın tekrar oyuna başlamasının en akla yatkın nedeni çaresizlikten başka ne yapacağını bilemememsi gibi görünür. Ama yanısıra pek çok etken eklenebilir. Her ne kadar panik ve ümitsizlik içinde kıvranıyor görünseler de bu iki kız kardeş yaşadıkları şeyden haz da duymaktadırlar. Hizmetçi olarak geçirdikleri sıkıcı ve önemsiz hayatlarına heyecan ve renk gelmiştir diyebiliriz. Adeta kendi polisiye öykülerini yaratmışlardır.

Claire son kez Solange'ı aşağılamakta, Solange da bu aşağılanmanın tadını çıkarmaktadır. Sonunda sırası gelir. Yalnız bu kez farklıdır, daha heyecanlıdır. Kendi intiharına hazırlanmakta gibidir. Balkona çıkıp bağırmaya başladığında Claire korkar ve onu uyarır (bu bölüm sahne uygulamasında değiştirilmiştir.) Solange gittikçe ciddileşmekte, Claire'in tüm ısrarlarına rağmen oyundan kopmayı reddetmektedir. Claire Solange'ın işi bu kez azıya aldığı görüp oyunu oynamayı reddedince Solange oyunu kendi kendi kendine oynamaya devam eder. Hayali Hanımefendiyi öldürür ve zafer sevinciyle kimi zaman Solange kimi zaman Hanımefendi olarak final oyununu oynar. Hayalinde Claire'e muhteşem bir cenaze töreni düzenlenmiş, bütün hizmetçiler ona eşlik etmiş, cellat (idam cezasına çarptırılma mertebesine yükselmiştir) kulağına aşk sözcükleri fısıldamış, canilerin o kızıl elbisesini geçirmiştir üstüne artık. Çünkü hem Hanımefendiyi hem de kendi öz kardeşimni öldürmüştür. Oyunu bir avazda oynayıp bitiren Solange tekrar ümitsizliğine gömülüp bitap düşünce Claire sözü alır ve Hanımefendi olarak Solange'dan içi uyku ilacı dolu ihlamuru getirmesini ister. Claire'in bu 180 derece dönüşümü de oldukça tuhaf ve önemlidir. Her iki karakter de artık yapacak hiçbir şeylerinin kalmadığının, bu değersiz hayatı sürdürmenin anlamsız olacağını farkındadır. Otoriteyi hiçbir zaman yok edemeyeceklerinin de farkındadırlar. Çünkü otorite onların içinde, kafasındadır. Ne yaparlarsa yapsınlar yıkılmaz. Mücadele ettikleri şey bayanın kendisinden daha öte bir şeydir. Yenmek istedikleri şey bayanın kendisi değil, bayanın kendi kafalarında yarattıkları imajıdır. Bu imajı yok edemediklerine göre tek çare kendi

kendilerini yok etmektir. Solange sessizce Claire'e istediği ıhlamuru verir. Oyunun bundan donrası belirsizdir. Ama genel olarak bunun bir intihar sonu olduğu düşünülür.

2.3. Kavramlar

“Mitolojilerde, hizmetçi kadına dönüşen birçok kahraman vardır.”¹³ diyen Genet, *Hizmetçiler* oyunu ile tiyatro tarihine damgasını vuracak bir tragedya ile birlikte gerçekten mitolojik denebilecek iki kahraman yaratmıştır. Oyunun antik ruha varacak denli yüksek duygularla oynanması belki de bu nedenle bir tesadüf değildir.

“Ben artık bir bahaneden başka bir şey değilim.”¹⁴

Solange ve Claire (ve tabii ki sonradan aralarına eklenen Hanımefendi) Genet'nin kendisini, ve birtakım kavramları anlatmak için yarattığı kuklalar, bahaneler/aracılarıdır. İşte bu nedenle tıpkı nesnelere gibi kavramlar da bu oyun için ayrı bir önem taşır. Kanımca bu kavramları anlamadan ne Genet'yi ne de *Hizmetçiler*'i anlamak mümkündür. Ve işte bu nedendir ki, Solange'a ve Claire'e normal birer karaktermiş gibi yaklaşmak çalışma sürecinde aklımdan bile geçmedi. Ancak bu kavramlar benim için her zaman çok açıcı oldu. Ancak onları anlayıp sindirebildikten sonra sezgilerimle yürüyebilmeye başladım. Bu kavramlar aşağıda veriliyor. Ancak aralarında önemli bir tanesi eksik: “Balkon” kavramı. Çünkü sahne uygulamamızda teknik olanaksızlıklardan dolayı bu kavram devre dışı bırakıldı.

Danışmanımız Müge Gürman, oyunun başında yola çıkarken bize önemli bir anahtar verdi.

Öne sürdüğü ve bize yol açan tezi, “Suç, bir özgürlük eylemidir,” oyunumuzu oturtacağımız dramaturjik temeli atmış oldu. Oyunun en önemli kavramlarından, motiflerinden biri ortaya çıkmıştı: Suç.

¹³Genet, *Hırsızın Günlüğü*, s. 96.

¹⁴ Genet, *Hırsızın Günlüğü*, s. 105

SUÇ

“Demek ki, çiçekler ile zindandakiler arasında sıkı bir ilişki vardır. Çiçeklerin kırılğanlığı, narinliğiyle zindandakilerin o kaba duygusuzluğu aynı niteliktedir. Bana heyecan veren, bunların birinden ötekine gidip gelmesidir. Bir kürek mahkumunu –ya da bir suçluyu- betimleyecek olsam, onu o kadar çok çiçekle donatırım ki, bunların altında gözden kaybolurken, kendisi de başka, dev gibi, yeni bir çiçek olur.”¹⁵

Genet çiçekleri ve suçluları sık sık birlikte anacak, birbirine her zaman çok yakıştıracaktır. Belki de 'suç güzellemesi' hayatı boyunca edebiyatında peşini hiç bırakmadığı, yapmayı en sevdiği şeylerden biri olduğu için. Fransız burjuvası ve üst sınıfla alt sınıflar adına verdiği mücadelede çiçeklere layık kesim onun için dışlanmışlar, suçlular ve yoksullar, kısacası bütün 'ötekilerdir'.

“Kötülük denen şeye doğru bir serüvenin peşinden aşkla koşup, sonunda hapisaneye düştüm.”¹⁶

Daha sonra Solange ve Claire'i birer solmuş çiçeğe benzetmesi de tesadüf değildir: “Tenleri solgun ve çok güzeldir. Yani solmuşlardır, ama nasıl bir zarafetle! Çürümemişlerdir.”¹⁷

Kürek mahkumu kavramı yine Genet'nin en sevdiği kavramlardan biridir. Solange ve Claire oyun süresince evin Beyefendisinin bir kürek mahkumu olduğunu düşlemekten büyük zevk alırlar. Böylece Beyefendi bir suçlu olarak bir anlamda hem bulunduğu yüksek mertebeden inip hizmetçilerin dahil olduğu alt tabaya karışacak, hem de bir anlamda Genet dilinde yükselecektir. Deniz aşırı sömürge ceza kolonilerine gemiyle gönderilen kürek mahkumları (Kürek cezası eski zamanlara ait bir cezadır. Bu gemilerde kürek çekmek zorunda oldukları için bu adı almışlardır.) ayakları zincirlenmiş halde en ağır işlerde çalıştırılırlardı.

Suç kavramı çerçevesinde kürek mahkumlarının yanısıra Guyana, Genet'nin dilinden düşmez. Özellikle *Hırsızın Günlüğü* kitabında Guyana'ya düzdüğü

¹⁵ Genet, *Hırsızın Günlüğü*, s. 13

¹⁶ Genet, *Hırsızın Günlüğü*, s. 13

¹⁷ Genet, *Hizmetçiler-Balkon-Paravanlar Nasıl Oynanmalı*, s. 9

methiyeler bitmek tükenmek bilmez. Guyana, *Hizmetçiler* oyununda da sık sık geçer. Guyana, Fransa'nın Güney Amerika'daki denizaşırı sömürgesidir. Fransa tarafından 1603 yılında ele geçirilir. Guyana'nın tropikal üç adasına (Kral Adası, Şeytan Adası, Saint Joseph Adası) en azılı mahkumların hapsedileceği bir cezaevi yapmaya karar veren Fransa, 1877 yılında ilk mahkumları buraya gemi ile sevkeder. Guyana'ya ilk gelen mahkumların yolculuğu gemi ile 165 gün sürerdi. Guyana'ya ulaşan mahkumların çoğu Fransa'yı son kez görürlerdi. Burada 2 metrekarelik zindanlar vardı. Guyana'nın ikinci imparatorluk döneminde 18.000 kürek mahkumunun sürüldüğü bir ceza yeri haline getirilmesiyle sömürge gözden düştü ve ancak 1945'te cezaevinin kapatılmasıyla yeniden kalkınmaya başladı.

“Bu kitabı yazdığım sırada son kürek mahkumları Fransa'ya dönüyorlar. Zindanın kaldırılması dipdiri bilincimizle mitik yer altı bölgelerine ulaşmamızı engelliyor. Zindanın kaldırılışı benim içimde bir tür cezanın cezasına denk düşüyor.”¹⁸

Bu cümleler Genet'nin Guyana'ya olan hislerini tam olarak açıklar. *Hizmetçiler* oyunu boyunca Guyana gidilecek en ideal bölge olarak anılır. Hanımefendiyi canlandıran Claire'in ağzından törensi oyunlarını oynarşlarken şu sözler dükülür:

*CLAIRE: (...) Kocam zindana sürülerek belki taa Guyana'ya kadar gönderilir. O zaman ben de, ben yani kocamın bir tanesi, acıdan deliye dönmüş bir halde onunla giderim. Kafıleye ben de katılırım. Onun bu şerefini kendisiyle paylaşıyorum. (...)*¹⁹

Guyana'ya gitmek, Claire (yani Genet) için buradan da anlaşılacağı gibi bir şereftir. Genet'nin hizmetçilerin kendisi olduğunu söylemesi boşuna değildir.

¹⁸ Genet, *Hırsızın Günlüğü*, s.13.

¹⁹ Genet, *Hizmetçiler*, s. 12

*CLAIRE: Aşığına, bayancığımızın kocasına eşlik edecektin. Fransa'dan kaçacak, Şeytan Adası'na, Guyana'ya gidecektin onunla. Ben imzasız mektup göndermek yürekliliğini gösterdim, sen yosmaların, birinci sınıf orospuların nimetlerinden yararlanmaya bakıyorsun. (...)*²⁰

Guyana, Hanımefendinin bile dilindedir:

*BAYAN: Kocam suçsuz, ama suçlu olsaydı bile onun suçunu paylaşabilirdim. Peşinden Guyana'ya, Sibiryaya kadar eşlik ederdim ona.*²¹

Genet Guyana'yı o kadar sever ki, kapatılmasından adeta hayal kırıklığına uğramıştır: “Guyana'yı çok özledim. (...) Meryem Ana'ya ve Guyana'ya Acı Çekenleri Avutanlar adını takıyorum.”²²

“Ama ben artık ortadan kalkmış bir sömürge hapisanesinden söz ediyorum. Öyleyse izin verin de onu gizlice yeniden kurayım ve Hristiyanların İsa'nın çektiği acıları düşüncelerinde yaşamaları gibi ben de düşüncemde orayı yaşayayım.”²³ Genet'nin *Hizmetçiler* oyununda yaptığı tam da budur: Guyana'yı yeniden bir kez daha kurar. Hem de varılacak en ideal yer olarak. “Guyana'ya doğru yöneliyorum; çünkü ortadan kaybolmuş olsa da burası şimdi mutsuzluğun ve acı çekmenin ideal bölgesidir.”²⁴

“Suçluluk özgünlüğe yol açar (karışıklığı ortadan kaldırır) ve suçlu katı yürekliyse (çünkü bir suçu işlemiş olmak yetmez, ona layık olmak gerekir), bir

²⁰ Genet, *Hizmetçiler*, s. 23.

²¹ Genet, *Hizmetçiler*, s.37

²² Genet, *Hırsızın Günlüğü*, s. 223

²³ Genet, *Hırsızın Günlüğü*, s. 225.

²⁴ Genet, *Hırsızın Günlüğü*, s. 223

yalnızlık kaidesinin üzerine çıkar. Yalnızlık bana verilmemiştir, onu ben kazanırım. Bir güzellik kaygısıyla ona doğru götürülürsem, kendimi onun içinde tanımlamak, sınırlarımı belirlemek, karışıklıktan çıkmak, kendimi düzene sokmak isterim.”²⁵

İşte bunlar, Genet'nin suça yaklaşımını özetleyen belki de en güzel cümlelerdir. Danışman ve yönetmenimiz Müge Gürman'ın yönlendirmesiyle dramaturjik çatımızın temeline oturan “Suç bir özgürlük eylemidir” hipoteziyle de yakından bağlantılıdır. Suç hizmetçileri değerli kılacaktır. Değersiz gördükleri hayatlarına değer katacaktır. Çünkü hizmetçiler, Genet'nin kılık değiştirip dramatik bir oyuna sızmış hali gibidirler. Genet'nin suça duyduğu tüm özlemi ve düşkünlüğü yansıtırlar. Onları reddeden toplumu, tıpkı Genet gibi, hizmetçiler de reddetmek isterler. Solange'ın son bölümdeki tiradı tüm bu duygu ve düşüncelerin en güzel biçimde yansıtıldığı bir kolaj gibidir. Solange artık oyundan vazgeçen oyun arkadaşı Claire'e rağmen oyunu tek başına oynar, fantazisinin doruklarına çıkmıştır. O hem Hanımefendiyi hem kızkardeşini öldüren, cinayet işlemiş bir cani, bir suçludur artık. Suçu büyütür onu. Yönetmenimiz Müge Gürman bu bölümün “Elektra ciddiyetiyle” antik bir havada, krallara yaraşır bir cenaze töreninin ağırlığıyla oynanması gerektiğini söylemiştir.

Fakat bu cinayet yine de hayali bir cinayettir. Gerçeği asla işlenemeyecektir. Hizmetçilerin çelişkisi buradadır. Tıpkı ölüme ve öldürmeye bunca methiyeler düzen ama öldürme yolunu asla seçmeyen Genet'nin kendisi gibi.

“Ben çocuksu olmayan sokak serserisi görmedim. Hangi “ciddi” insan bir kuyumcunun, bir bankanın önünden geçerken bir saldırının ya da soygunun ayrıntılarını inceden inceye ve ciddi bir biçimde düşünürdü?”²⁶

Bu noktada hiç işleyemedikleri ve belki de asla işleyemeyeceklerini bildikleri bir cinayetin ayrıntılarını planlayan ve hayalini kuran bu iki hizmetçi de korkutucu ama çocuksu ve saf yaratıklar haline dönüşürler.

²⁵ Genet, *Hırsızın Günlüğü*, s. 214.

²⁶ Genet, *Hırsızın Günlüğü*, s. 110

“Suçluları da severim polisleri de.”²⁷ Tuhaftır, Genet polislere olan sevgisini ve sempatisini de sık sık dile getirmiştir. Solange'ın son tiradında Genet'nin polislere duyduğu bu sempati iyice netleşir:

*SOLANGE: Çare yok bayancığım, polislere boyun eğiyorum. Beni yalnız polisler anlar. Onlar da bizim gibi, sevilmezler.*²⁸

Bu sözler Genet'nin polisleri neden sevdiğini açıklar. Polisler de tıpkı suçlular gibi toplum tarafından öyle ya da böyle dışlanmış bir kesimdir.

Bu suç kavramıyla bağlantılı olarak “zindan” kavramına da değinilmesi gerekir.

ZİNDAN

“Merkez hapisaneler için gölgede denebilir. Zindan güneştedir. Orada her şey acımasız bir ışığın içinde olup biter; ben de açıklığın belirtisi olarak bu ışığı görmekten kendimi alamıyorum.”²⁹

Bu zindan ve ışık ilişkisi ilginç bir şekilde Hizmetçiler oyununda ışıkla kurulan ilişkiyi anımsatır. Oyunları çalarsaatın çalmasıyla kesilen Claire yorgunluğunu şu sözlerle dile döker:

CLAIRE: Artık takatim kalmadı. Bu ışık beni öldürüyor.

*SOLANGE: Öyleyse kapa gözlerini. Dinlen biraz.*³⁰

²⁷ Genet, *Hırsızın Günlüğü*, s. 14

²⁸ Genet, *Hizmetçiler*, s. 58

²⁹ Genet, *Hırsızın Günlüğü*, s. 13.

³⁰ Genet, *Hizmetçiler*, s. 19.

Sanki kendi yarattıkları bir zindanın içinde, Genet'nin *Hırsızın Günlüğü*'nde bahsettiği o acımasız ışığın altında rahatsız olmuş gibidirler. Claire ve Solange arasında ışığın rahatsız ediciliği ve kapanması üzerine sık sık oyun vardır.

TÜKÜRÜK

“Stilitano uzun boylu ve güçlüydü. Çevikti. Benim üzerimdeki –ve Çin Mahallesi’ndeki orospular üzerindeki- etkisinin büyük bir bölümünü bir yanağından öteki yanağına götürdüğü, kimi zaman da ağzının önünde bir tül gibi çekip uzattığı tükürüğünden kaynaklanıyordu. “Peki ama,” diyordum kendi kendime, “bu denli okkalı ve beyaz olarak nereden çıkartıyor bunu? Benim tükürüklerim hiçbir zaman onunkilerin kayganlığını ve rengini bulamaz; dayanıksız ve şeffaf cam eşya gibi olur.”³¹

“Stilitano’ya şöyle bir göz atmış olmama karşın, onun o göz kamaştırıcı kaslarını, aralık ağzında yuvarladığı ve dudaklarının arasından, ağzını örtecek kadar yukarıdan aşağıya çekerek hareket ettirdiği, mayısböceği kurtçuğuna benzeyen, beyaz, ağır, yoğun tükürüğünü görmek için zamanım olmuştu.”³²

Hizmetçiler içerisinde sıklıkla rastlanan bir başka kavram da “tükürük”tür. Solange sürekli tükürüklerini etrafa saçmakta, Hanımefendi rolündeki Claire ise ondan tükürüklerini saçmamasını istemekte, onlardan ne kadar öğrendiğini her fırsatta dile getirmektedir. *Hırsızın Günlüğü*'nde biraz aşk biraz da korkuyla ama tutkulu bir aşkla bağlandığı hırsız, dolandırıcı ve kaçakçı Stilitano figürü söz konusu olduğunda Genet tükürüğü cinsel açıdan çekici bir kavram olarak kullanır. Hizmetçiler'deki kullanımı da yer yer cinsel bir çağrışıma yol açar, yer yer temiz ve hijyenik burjuva dünyasını bıçak gibi delip geçen “pislik” kavramına bir göndermedir. Ancak Genet için olumlu bir kavram olduğu açıktır, öyle ki kelimenin kökenini bir çiçeğe dayandırır :

“Glavöl sözcüğü balgam anlamındaki “glavyo” sözcüğünü çağırması”³³

³¹ Genet, *Hırsızın Günlüğü*, s. 18.

³² Genet, *Hırsızın Günlüğü*, s. 37.

³³ Genet, *Hırsızın Günlüğü*, s. 21.

“Onun üstüne tükürmekle yetinirim, diye düşündüm, sevgiyle dolup taşarak.”Saçlarına tükürmek ya da ellerine kusmakla yetinirim, diye düşündüm, ama annem olan bu hırsız kadını taparcasına sevmiştim.” Genet'nin belki de kendisini küçük yaşta terk eden annesidir diye umduğu bir kadın için söyledikleridir.³⁴

İHANET

Genet için her zaman çekici olan bir başka kavram.

“Tanca’ya gitmek isterdim. Filmler ve romanlar burasını korkunç bir yer, dünyanın tüm ordularının gizli planlarının kumarbazlar tarafından pazarlık konusu yapıldığı bir tür batakhane haline getirmişti. İspanya kıyısından Tanca bana bir masal kenti gibi görünüyordu. İhanetin tam bir simgesiydi.

“Acaba, diyordum kendi kendime, orada ne gibi ihanetlere, pazarlıklara girişebilir insan?”³⁵

“Stilitano'dan korkuyor ve onu aldatmayı, ona ihanet etmeyi, onu soymayı isteyecek kadar seviyordum onu. Kutsal bir şeye saygısızlık ederken duyulan o huzursuz hazzı seziyordum. O Tanrı olup da içime hoşnutluğu koysaysı, onu yadsımaya bayılırdım.”³⁶

Hizmetçiler oyununda iki hizmetçiyi de sonuna dek heyecanlandıran kavramlardan biri de budur. Sadık hizmetçilerin Beyefendiye ve Hanımefendiye ihanet ediyor olmaları fikri onlar için adeta cinsel bir fantezi kadar heyecan vericidir. Belki Hanımefendilerine ihanet ederken hizmetçilerin hissiyatı da Genet'nin yukarıda Stilitano için tarif ettiği duyguya benziyordu: kutsal bir şeye saygısızlık ederken duydukları o huzursuz haz.

İDAM/CİNAYET

Ölüm ve öldürme pek tabii ilginç kavramlar olmuş Genet için. *Gülün Mucizesi*'ndeki Harmacone (Genet'nin hapisanede geçirdiği yıllarda hayranlık

³⁴ Genet, *Hırsızın Günlüğü*, s. 21.

³⁵ Genet, *Hırsızın Günlüğü*, s. 75.

³⁶ Genet, *Hırsızın Günlüğü*, s. 230.

duyduğu bir idam mahkumu) intihar için ilginç bir yol seçmiştir: Zehir ya da tabanca kullanmaz. Onun yerine, “yumuşaklık ve güzelliğe saygısı olmayan” bir gardiyanı öldürür. Ardından bu suçu gereğince idama mahkum edilir ve ölmeyi bekler sessizce. Onun seçtiği intihar yolu budur. Genet, “Güzel şey, böyle görkemle ölmek,”³⁷ der. Genet'nin idam suçlarına duyduğu hayranlık, Hizmetçiler'de Solange'ın kendisini idam etmek üzere götüren cellata duyduğu aşkla cismleşir. Solange, idama yürüdüğü ölüm yolunu kutsal bir olayı anlatır gibi bir heyecanla tasvir eder:

*SOLANGE: Solange sokağa çıkacak. O koskoca merdivenlerden aşağı inecek. İki yanında da polisler! Balkona çıkın da Solange'ın kara elbiseli tövbekarlar arasında nasıl yürüdüğünü görün! Vakit öğle. Ellerinde dört buçuk kilo ağırlığında bir meşale. Ardında da cellat. Solange'ın kulağına aşk sözcükleri fısıldıyor. Cellat bana eşlik ediyor Claire!*³⁸

“Kan arılaştırıyor, onu dökeni herkesin harcı olmayan yücelere çıkarıyor.”³⁹ daha önce de söylendiği gibi, ölüme ve öldürmeye bunca methiyeler düzen ama kimseyi öldürmeye teşebbüs etmemiş Genet için *Hizmetçiler* bir günah çıkarmadır belki de.

2.4. Karakterler

Solange ve Claire birbiriyle bütün iki karakterdir, birbirlerini tamamlarlar. Oyun süresince bu tamamlama kendisini çok hissettirir. Öyle ki, oyun içindeki oyunda ne zaman biri sahne alsın, diğeri ona yerini bırakır, ne zaman biri paniğe kapılsa diğeri onu soğukkanlılığa davet eder. Oyun bittikten sonra seyircilerden gelen en ilginç eleştirilerden biri de bu olmuştu. Sahne üzerinde Claire ve Solange olarak birbirimizden hiç rol çalmadan bir müzik parçası gibi sırayla oynadığımız söylenmişti. Claire ve Solange rollerinin başarıya ulaşmış olması demekti bu benim

³⁷ Genet, *Gülün Mucizesi*, s. 16.

³⁸ Genet, *Hizmetçiler*, s. 57.

³⁹ Genet, *Gülün Mucizesi*, s. 55.

için. Solange ilişkilerinde daha büyük olması itibariyle daha yönlendirici ve baskın görünür. Gerçekten de öyledir. Papin Kardeşler'i, orada ablayla zekası fazla gelişmemiş küçük kardeş arasındaki ilişki burada bir kez daha hatırlarız. Burada iki kardeş arasındaki ikinci bir fark da Solange'ın otoriteye karşı daha farkındalık içeren bir tutum aldığı, Claire'in ise yüksek sınıfların yaşantısına duyduğu özentinin ve yoksulluğa duduğu nefretin daha büyük olduğu görülür. Belki bu nedenle Claire Hanımefendi rolünü Solange'a göre daha tatmin edici, daha iyi oynuyordur. Claire Hanımefendinin giysilerini Solange ile birlikte oynadıkları bu gizli törensi oyunun dışında da gizlice giymektedir. Öte yandan Solange'da görünürde böyle bir eğilim yoktur. Her ne kadar kendisinin de birgün Hanımefendinin kılığına bürünüp sokaklarda dolaşmak istediğini itiraf etse de, Hanımefendilik müessesine Claire kadar hayranlık duymamaktadır. Ezilmenin onda yarattığı ezme dürtüsü Claire'e nazaran çok daha güçlüdür. Oynadıkları oyunda Solange'ın mazoşist, Claire'in sadist eğilimleri daha çok vurgulanır. Bütün bunlarla birlikte Claire'de Solange'da olmayan bir şey vardır: Cesaret. Solange hayal ve fantaziler kurmakta, Hanımefendi ve Beyefendiye duyduğu nefreti dile getirmekte sınır tanımaz ve ustadır, ancak iş uygulamaya gelince o kadar ileri gidemez. Buna karşılık Claire Hanımefendiye duyduğu hayranlık çok yüksek olsa da, onu öldürmeye daha çabuk karar veren ve bunu uygulamaya sokan taraftır.

Projemizin sahneleme kısmında Hanımefendi bölümü yer almamıştır. Ancak Hanımefendi'nin konumlandırılması açıktır. Hanımefendi her ne şekilde olursa olsun, Hizmetçiler üzerinde bir erk olacaktır. Hizmetçiler ne ise, Hanımefendi onların tam tersi olacaktır. Eğer Hizmetçiler beyazsa, Hanımefendi siyahtır. Belki de oyunun en kavramsal/sembolik karakteri gibidir. Claire ve Solange Hanımefendi tarafından sık sık karıştırılsa da, en azından bir isimleri vardır. Hanımefendi ise sadece Hanımefendidir.

“Çünkü Stilitano’yu kendimin yarattığını ve onu yok etmenin bana bağlı olduğunu çoktan biliyordum”.⁴⁰ Genet bu sözleri hayranlık ve aşkla bağlı olduğu

⁴⁰Genet, *Hırsızın Günlüğü*, s. 113.

arkadaşı Stilitano için söylüyordu. Ama bu sözler aynıyla hizmetçilerin yarattığı Hanımefendi karakteri içinde geçerli olabilir.

3. SONUÇ

Sezin Bozacı ile birlikte bu oyunu bitirme projesi olarak çalışmaya başladığımız ilk günlerde ikimiz de tedirgindik. Elimizi ağır bir taşın altına koyduğumuzun bilincindeydik. Kendi adıma her ne şekilde sonuçlanırsa sonuçlansın, kendimden temelde tek bir şey beklediğime karar verdim: Yaptığım işi severek ve eğlenerek yapmak Acı çekmenin her rol çalışma sürecinde olduğu gibi bu kez de çalışmamızın temel bir parçası olacağını biliyordum. Sözkonusu Hizmetçiler gibi bir oyun olduğunda, bu durum daha da resmiyet kazanıyordu. Ancak beklenmedik bir şey oldu: Sezin ve ben sahne üzerinde uygulamaya geçtiğimizde kendimizden beklemediğimiz bir hızla ilerlemeye başlamıştık. Sonradan bunun nedenini düşündüğümde, belki de dramaturjik olarak sağlam bir temele oturmamızdır, dedim kendi kendime. Oyuna başlamadan önce danışmanımız ve yönetmenimiz Müge Gürman bize oyunu iyi açıklamıştı belki de. Bu aşamada hocamız Çetin Sarıkartal'ın katkılarını da unutaBiz de çabuk anlamıştık sanırım. Zira Claire ve Solange, samimiyetle bakıldığında hayatlarının bir köşesinde en azından bir kez olsun kendisini 'dışlanmış' ve 'öteki' hissetmiş hiç kimse için anlaşılması zor karakterler değildi. Oyunun içinde hala sezgilerimizle oynadığımız ama neden yaptığımızı, daha doğrusu Claire ve Solange'ın neden yaptığını çözemediğimiz yerler var. Oyunumuzun bütün halinin prömiyerini 19 Mayıs 2009'da Şehir Tiyatroları'nın Fatih Reşat Nuri Sahnesi'nde yaptık. Önümüzdeki sezona hazırlanırken bu boşlukların da yavaş yavaş dolacağını umuyorum.

Başlarken duyduğum en önemli tedirginliklerden biri Genet'nin Hizmetçiler'in erkekler tarafından oynanmasını istediğine dair verdiği beyanatydı. Oyun genel olarak erkekler tarafından oynanıyordu ve gerçekten de erkekler tarafından oynandığında amacına çok iyi ulaşan bir yabancılaşma sağlıyordu. Ancak provalarımız esnasında Solange ve Claire roller, oturmaya başladıkça, onların korkuları, maksatları ve zaafı netleşmeye başladıkça bu korku kendiliğinden dağıldı. Hatta öyle bir aşamaya geldim ki, artık bana “Hizmetçiler kadınlar tarafından oynanmamalı,” diyenlere sadece gülümseyerek cevap verebiliyordum. Bu korkunun

dağılmasında yine hocamız Müge Gürman'ın büyük yardımı olmuştu. Onun sayesinde şu düşünceye sıkı sıkı sarılmıştım: Ne Claire ne Solange ne de Hanımefendi tek başına erkek, kadın ya da eşcinsel olarak tanımlanması gereken karakterler değillerdi. Onlar Genet'nin yaşamı boyunca kafasını ve yüreğini dolduran kavram ve duyguların cisimleşmesiydiler, onlar bu düşünce ve duyguların sahnede yaşamasına aracı olacak kuklalar. Bu noktada kadın ya da erkek olmanın bir önemi kalmıyordu. 'Öteki' olmak yeterliydi. Hizmetçiler bu nedenle belki de yarı-otobiyografik bir oyundu.

İşte çalışma sürecine başlarken hissettiğim korkular bunlardı. Ama prömiyer akşamı bir daha hiç unutmayacağım bir mutluluk, tatmin ve minnetle doluydum. İyi ki yapmıştık bu projeyi. Ve onu yapmama aracı olan ve yardım eden herkese sonsuz bir minnet duyuyordum.

4. KAYNAKÇA

Genet, Jean, *Hizmetçiler*, Çeviren: Salah Birsal, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara (1964)

Genet, Jean, *Hırsızın Günlüğü*, Çeviren: Yaşar Avunç, Ayrıntı Yayınları, İstanbul (2004)

Genet, Jean, *Gülün Mucizesi*, Çeviren: Hamdi Tuncer, Ayrıntı Yayınları, İstanbul (1999)

Genet, Jean, *Balkon*, Çeviren: Başar Sabuncu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul(2006)

Genet, Jean, *Paravanlar*, Çeviren: Sosi Dolanoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul (2007)

Genet, Jean, *Hizmetçiler – Balkon- Paravanlar Nasıl Oynanmalı*, Çeviren: Ece Kokut, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul (2000)